

RÖMER

HOTĂRÂREA CURȚII (Marea Cameră)

10 mai 2011 *

În cauza C-147/08,

având ca obiect o cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare formulată în temeiul articolului 234 CE de Arbeitsgericht Hamburg (Germania), prin deciziile din 4 aprilie 2008 și din 23 ianuarie 2009, primite de Curte la 10 aprilie 2008 și la 28 ianuarie 2009, în procedura

Jürgen Römer

împotriva

Freie und Hansestadt Hamburg,

CURTEA (Marea Cameră),

compusă din domnul V. Skouris, președinte, domni A. Tizzano, J.N. Cunha Rodrigues, K. Lenaerts, J.-C. Bonichot, A. Arabadjiev, D. Šváby (raportor), președinți de cameră, domni E. Juhász, G. Arestis, A. Borg Barthet și T. von Danwitz, judecători,

* Limba de procedură: germana.

avocat general: domnul N. Jääskinen,
grefier: domnul A. Calot Escobar,

luând în considerare observațiile prezentate:

- pentru domnul Römer, de H. Graupner, Rechtsanwalt;
- pentru Freie und Hansestadt Hamburg, de domnul Härtel, în calitate de agent;
- pentru Comisia Comunităților Europene, de domnii V. Kreuzschitz și J. Enegren, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 15 iulie 2010,

pronunță prezenta

Hotărâre

- ¹ Cererea de pronunțare a unei hotărâri preliminare privește interpretarea Directivei 2000/78/CE a Consiliului din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă (JO L 303, p. 16, Ediție specială, 05/vol. 6, p. 7), precum și a

principiilor generale de drept al Uniunii și a articolului 141 CE (cărui îi corespunde în prezent articolul 157 TFUE) privind discriminarea pe baza orientării sexuale în domeniul încadrării în muncă și al ocupării forței de muncă.

- 2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între domnul Römer, pe de o parte, și Freie und Hansestadt Hamburg, pe de altă parte, în legătură cu cuantumul pensiei complementare pentru limită de vârstă la care acesta are dreptul.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

- 3 Considerentele (13) și (22) ale Directivei 2000/78 prevăd:

„(13) Prezenta directivă nu se aplică regimurilor de securitate socială și de protecție socială ale căror avantaje nu sunt asimilate unei remunerații în sensul atribuit acestui termen în aplicarea articolului 141 [CE] [...]

[...]

(22) Prezenta directivă nu aduce atingere legislațiilor naționale privind starea civilă și nici prestațiilor care decurg din aceasta.”

4 Articolul 1 din Directiva 2000/78 prevede:

„Prezenta directivă are ca obiectiv stabilirea unui cadru general de combatere a discriminării pe motive de apartenență religioasă sau convingeri, handicap, vârstă sau orientare sexuală, în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă, în vederea punerii în aplicare, în statele membre, a principiului egalității de tratament.”

5 Potrivit articolului 2 din directiva menționată:

„(1) În sensul prezentei directive, prin principiul egalității de tratament se înțelege absența oricărei discriminări directe sau indirecte, bazate pe unul din motivele menționate la articolul 1.

(2) În sensul alineatului (1):

(a) o discriminare directă se produce atunci când o persoană este tratată într-un mod mai puțin favorabil decât este, a fost sau va fi tratată într-o situație asemănătoare o altă persoană, pe baza unuia dintre motivele menționate la articolul 1;

(b) o discriminare indirectă se produce atunci când o dispoziție, un criteriu sau o practică aparent neutră poate avea drept consecință un dezavantaj special pentru persoane de o anumită religie sau cu anumite convingeri, cu un anumit handicap,

de o anumită vârstă sau de o anumită orientare sexuală, în raport cu altă persoană, cu excepția cazului în care:

- (i) această dispoziție, acest criteriu sau această practică este obiectiv justificată de un obiectiv legitim, iar mijloacele de realizare a acestui obiectiv nu sunt adecvate și necesare [...]

[...]”

6 Articolul 3 din aceeași directivă are următorul cuprins:

„(1) În limitele competențelor conferite Comunității, prezenta directivă se aplică tuturor persoanelor, atât în sectorul public, cât și în cel privat, inclusiv organismelor publice, în ceea ce privește:

[...]

- (c) condițiile de încadrare și de muncă, inclusiv condițiile de concediere și de remunerare;

[...]

(3) Prezenta directivă nu se aplică plăților de orice natură efectuate de regimurile publice sau asimilate, inclusiv de regimurile publice de securitate socială sau de protecție socială.

[...]”

- 7 Conform articolului 18 primul paragraf din Directiva 2000/78, statele membre trebuiau, în principiu, să adopte actele cu putere de lege și actele administrative necesare pentru a se conforma acesteia până la 2 decembrie 2003 sau puteau încredința partenerilor sociali punerea în aplicare a acestei directive pentru acele dispoziții care privesc acordurile colective, asigurându-se că aceste dispoziții sunt puse în aplicare până la aceeași dată.

Dreptul național

Legea fundamentală

- 8 Articolul 6 alineatul 1 din Legea fundamentală a Republicii Federale Germania (Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, denumită în continuare „Legea fundamentală”) prevede că „[c]ăsătoria și familia beneficiază de protecția specială a statului”.

Legea privind uniunea consensuală înregistrată

- 9 Articolul 1 alineatul 1 din Legea privind uniunea consensuală înregistrată (Gesetz über die Eingetragene Lebenspartnerschaft) din 16 februarie 2001 (denumită în continuare „LPartG”) prevede, în ceea ce privește forma și condițiile de stabilire a unei asemenea uniuni:

„Două persoane de același sex stabilesc o uniune consensuală atunci când declară reciproc, personal și una în prezența celeilalte că doresc să conviețuiască într-o uniune consensuală (parteneri de viață). Declarațiile nu pot fi afectate de condiție sau de termen. Declarațiile produc efecte dacă sunt făcute în fața autorității competente. [...]”

- 10 Articolul 2 din LPartG prevede:

„Partenerii de viață își datorează reciproc ajutor și asistență și se obligă reciproc la conviețuire. Aceștia își asumă responsabilități unul față de celălalt.”

- 11 Potrivit articolului 5 din legea menționată:

„Partenerii de viață sunt reciproc obligați să contribuie în mod adecvat la nevoile rezultate din conviețuire. Articolele 1360a și 1360b din Codul civil german [(Bürgerliches Gesetzbuch, denumit în continuare «BGB»)] se aplică prin analogie.”

- 12 Articolul 11 alineatul 1 din aceeași lege, privind alte efecte ale uniunii consensuale, prevede:

„Cu excepția unor dispoziții contrare, partenerul de viață este considerat membru al familiei celuilalt partener de viață.”

- 13 Legea de reformare a dreptului în materia uniunii consensuale (Gesetz zur Überarbeitung des Lebenspartnerschaftsrechts) din 15 decembrie 2004 (denumită în continuare „Legea din 15 decembrie 2004”), intrată în vigoare la 1 ianuarie 2005, a modificat LPartG și a apropiat și mai mult statutul uniunii consensuale înregistrate de cel al căsătoriei. În particular, repartizarea compensatorie a drepturilor la pensie între parteneri este prevăzută în prezent în cazul încetării uniunii consensuale (articolul 20 din LPartG), precum în situația soților în caz de divorț. În plus, regimul juridic al asigurării pentru pensie pentru limită de vârstă a fost modificat pentru ca partenerii înregistrați să încaseze, la fel ca în situația soților, pensiile de urmaș, chiar și în cazul în care partenerul a decedat înainte de 1 ianuarie 2005 [articolul 46 alineatul 4 din cartea VI din Codul securității sociale (Sozialgesetzbuch)].

Dispozițiile aplicabile în landul Hamburg în materie de asigurări sociale

- 14 Articolul 1 din Legea landului Hamburg privind asigurarea complementară (Hamburgisches Zusatzversorgungsgesetz) din 7 martie 1995 (denumită în continuare „HmbZVG”) indică faptul că aceasta se aplică persoanelor angajate de Freie und Hansestadt Hamburg, precum și oricărei persoane căreia acest oraș trebuie să îi plătească o pensie în sensul articolului 2 din această lege (titularii de pensii). Potrivit acestui din urmă articol, pensia este acordată sub forma unei pensii pentru limită de vârstă, reglementată de articolele 3-10 din legea menționată, sau a unei pensii de urmaș, reglementată de articolele 11-19 din aceasta. Potrivit articolelor 2a și 2c din HmbZVG, salariații aflați în serviciul orașului menționat participă la cheltuielile de pensie prin plata unei cotizații a cărei cotă inițială se ridică la 1,25 % din remunerația impozabilă,

care face obiectul unei rețineri din aceasta. Potrivit articolului 2b din această lege, obligația de cotizare ia naștere la data începerii relației de muncă și se încheie la data încetării acestei relații.

- 15 Articolul 6 din HmbZVG prevede că cuantumul lunar al pensiei pentru limită de vârstă este echivalent, pentru fiecare an întreg al perioadei de încadrare în muncă ce dă dreptul la o pensie pentru limită de vârstă, cu 0,5 % din remunerațiile care intră în calculul pensiei.
- 16 Remunerațiile care intră în calculul pensiei pentru limită de vârstă sunt detaliate la articolul 7 din HmbZVG, în timp ce perioadele de încadrare în muncă ce dau dreptul la o pensie pentru limită de vârstă, precum și cele care sunt excluse sunt definite la articolul 8 din această lege.
- 17 Articolul 29 din HmbZVG cuprinde dispozițiile tranzitorii privind titularii unei pensii cărora li se aplica legislația aflată anterior în vigoare, vizați la articolul 1 alineatul 1 a doua teză din această lege. Potrivit alineatului 1 punctul 1 al articolului 29 menționat anterior coroborat cu punctul 5 al aceluiași articol, respectivi titulari de pensii continuă să încaseze, prin derogare în special de la articolul 6 alineatele 1 și 2 din legea menționată, o pensie egală cu cea pe care au încasat-o pentru luna iulie 2003 sau cu cea la care ar fi avut dreptul, în temeiul alineatului 1 punctele 2 și 4 al articolului 29 menționat anterior, pentru luna decembrie 2003.
- 18 Această materie era reglementată anterior de Legea landului Hamburg referitoare la pensiile complementare pentru limită de vârstă și de urmaș ale salariaților Freie und Hansestadt Hamburg (Erstes Ruhegeldgesetz der Freien und Hansestadt Hamburg, denumită în continuare „Prima RGG”). Articolul 10 alineatul 6 din această lege prevedea:

„Venitul net fictiv care trebuie luat în considerare pentru calculul pensiei se determină prin deducerea din remunerațiile care intră în calculul acesteia (articolul 8)

1. a cuantumului care ar fi trebuit plătit cu titlu de impozit pe salarii [deducere efectuată din partea plătită bisericii (Kirchenlohnsteuer)] în aplicarea clasei de impozit III/0, în cazul unui beneficiar căsătorit care nu este separat în mod permanent la data la care începe plata pensiei pentru limită de vârstă (articolul 12 alineatul 1) sau în cazul unui beneficiar care, la aceeași dată, poate pretinde să beneficieze de alocații familiale sau de prestații corespunzătoare, [sau]

 2. a cuantumului care ar fi trebuit plătit, la data la care începe plata pensiei pentru limită de vârstă, cu titlu de impozit pe salarii (deducere efectuată din partea plătită bisericii) în aplicarea clasei de impozit I, în cazul celorlalți beneficiari. [...]"
- 19 Potrivit articolului 8 alineatul 10 ultima teză din Prima RGG, în cazul în care condițiile prevăzute la articolul 10 alineatul 6 punctul 1 din această lege nu sunt întrunite decât după începerea plății pensiei pentru limită de vârstă, trebuie, la cererea persoanei interesate, să se aplice această din urmă dispoziție de la această dată.
- 20 Suma care urmează a fi dedusă în raport cu impozitul pe salarii datorat în temeiul clasei de impozit III/0 este net inferioară celei care urmează a fi dedusă în raport cu impozitul pe salarii datorat în temeiul clasei de impozit I.

Acțiunea principală și întrebările preliminare

- 21 Părțile nu sunt de acord cu privire la valoarea pensiei pe care reclamantul din acțiunea principală, domnul Römer, o poate pretinde începând cu luna noiembrie 2001.

- 22 Din anul 1950 și până la apariția incapacității sale de muncă la 31 mai 1990, domnul Römer a lucrat pentru Freie und Hansestadt Hamburg în calitate de angajat administrativ. Începând cu anul 1969, acesta a conviețuit în mod neîntrerupt cu M. U. La 15 octombrie 2001, reclamantul din acțiunea principală și partenerul său au încheiat, în conformitate cu LPartG, o uniune consensuală înregistrată. Domnul Römer l-a informat cu privire la aceasta pe fostul său angajator printr-o scrisoare din 16 octombrie 2001. Printr-o scrisoare ulterioară, din data de 28 noiembrie 2001, acesta a solicitat să îi fie recalculată pensia complementară pentru limită de vârstă aplicând reținerea din salariu mai avantajoasă prevăzută de clasa de impozit III/0, cu efect de la 1 august 2001, potrivit precizărilor oferite de instanța de trimitere. Reclamantul din acțiunea principală afirmă totuși în observațiile sale că a solicitat această mărire a pensiei pentru limită de vârstă numai de la 1 noiembrie 2001.
- 23 Prin scrisoarea din 10 decembrie 2001, Freie und Hansestadt Hamburg l-a informat pe domnul Römer în legătură cu refuzul său de a modifica acest calcul al pensiei pentru motivul că, potrivit articolului 10 alineatul 6 punctul 1 din Prima RGG, numai beneficiarii căsătoriți care nu sunt separați în mod permanent și beneficiarii care au dreptul la alocații familiale sau la alte prestații corespunzătoare au dreptul la calcularea cuantumului pensiei lor pentru limită de vârstă cu luarea în considerare a clasei de impozit III/0.
- 24 În conformitate cu „lista drepturilor la pensie pentru limită de vârstă” stabilită de Freie und Hansestadt Hamburg la 2 septembrie 2001, pensia pentru limită de vârstă plătită lunar domnului Römer, începând cu luna septembrie 2001, se ridică, pe baza unei remunerații reduse în limita cuantumului care ar fi trebuit să fie plătit în temeiul impozitului pe salarii în aplicarea clasei de impozit I, la suma de 1 204,55 DEM (615,88 euro). Potrivit calculelor persoanei interesate, necontestate de fostul său angajator, pensia pentru limită de vârstă lunară ar fi fost, în luna septembrie 2001, superioară sumei de 590,87 DEM (302,11 euro) în cazul în care clasa de impozit III/0 ar fi fost luată în considerare pentru a determina cuantumul acestei pensii.

- 25 A fost sesizată instanța de trimitere. Domnul Römer apreciază că, pentru calculul pensiei sale în temeiul articolului 10 alineatul 6 punctul 1 din Prima RGG, are dreptul să fie tratat ca un beneficiar căsătorit care nu este separat în mod permanent. Acesta subliniază că criteriul „beneficiarului căsătorit care nu este separat în mod permanent”, prevăzut de dispoziția menționată, trebuie interpretat în sensul că include beneficiarii care au încheiat o uniune consensuală înregistrată în conformitate cu LPartG.
- 26 Domnul Römer consideră că dreptul său la un tratament egal cu beneficiarii căsătoriți care nu sunt separați în mod permanent rezultă, în orice ipoteză, din Directiva 2000/78. Acesta susține de asemenea că, din moment ce directiva menționată nu a fost transpusă în dreptul național în termenul prevăzut la articolul 18, și anume până la 2 decembrie 2003, aceasta se aplică direct pârâtei din acțiunea principală.
- 27 Freie und Hansestadt Hamburg arată că termenul „căsătorit” în sensul articolului 10 alineatul 6 punctul 1 din Prima RGG nu poate fi interpretat astfel cum solicită domnul Römer. Aceasta susține, în esență, că articolul 6 alineatul 1 din Legea fundamentală plasează căsătoria și familia sub protecția specială a statului. Tot potrivit Freie und Hansestadt Hamburg, ar exista o paralelă între problema impozitării comune și cea a posibilității de a aplica în mod fictiv clasa de impozit III/0 la calculul pensiilor complementare pentru limită de vârstă plătite în temeiul Primei RGG. Aceasta subliniază că resursele financiare de care dispun lunar persoanele interesate pentru asigurarea nevoilor vieții curente sunt determinate de impozitarea comună pe parcursul perioadei de activitate profesională și, ulterior, de aplicarea fictivă a clasei de impozit III/0 pentru calculul pensiilor. Avantajul acordat persoanelor care au întemeiat o familie sau care ar fi putut să își întemeieze o familie ar avea ca obiectiv compensarea sarcinii financiare suplimentare pe care o presupune situația lor.

28 În aceste condiții, Arbeitsgericht Hamburg (Tribunalul pentru Litigii de Muncă din Hamburg) a hotărât, prin Decizia din 4 aprilie 2008, completată printr-o decizie din 28 ianuarie 2009, să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

- „1) Pensiile suplimentare plătite foștilor angajați ai Freie und Hansestadt Hamburg [...] și supraviețuitorilor acestora, reglementate prin [Prima RGG], reprezintă «plăți [...] efectuate de regimurile publice sau asimilate, inclusiv de regimurile publice de securitate socială sau de protecție socială», în sensul articolului 3 alineatul (3) din [Directiva 2000/78], astfel încât directiva menționată nu este aplicabilă în domeniul de reglementare al Primei RGG?
- 2) [a)] În cazul unui răspuns negativ la întrebarea precedentă, [n]ormele din Prima RGG care, pentru stabilirea cuantumului pensiilor, disting între beneficiarii căsătoriți și toți ceilalți beneficiari și îi avantajează pe beneficiarii căsătoriți – față de persoanele care au încheiat o uniune consensuală cu o persoană de același sex [...] în conformitate cu [LPartG] – reprezintă «legislațiile naționale privind starea civilă [sau] prestațiile care decurg din aceasta», în sensul considerentului (22) al Directivei 2000/78?
- b) [În cazul unui răspuns afirmativ], aceasta are ca urmare faptul că Directiva 2000/78 nu este aplicabilă cu privire la dispozițiile menționate din Prima RGG, cu toate că directiva însăși nu conține nicio limitare a domeniului său de aplicare care să corespundă considerentului (22) [menționat anterior]?
- 3) În cazul unui răspuns negativ la prima [...] sau la a doua parte a celei de a doua întrebări[,] articolul 10 alineatul 6 din Prima RGG, potrivit căruia pensiile beneficiarilor căsătoriți care nu sunt separați în mod permanent sunt calculate pe baza

clasei de impozitare III/0 (mai favorabilă pentru contribuabil), în timp ce pensiile pentru toți ceilalți beneficiari sunt calculate pe baza clasei de impozitare I (mai nefavorabilă pentru contribuabil), încalcă articolul 1 coroborat cu articolul 2 și cu articolul 3 alineatul (1) litera (c) din Directiva 2000/78, în cazul unui beneficiar care a încheiat o uniune consensuală [înregistrată] cu o persoană de același sex și care nu este separat în mod permanent de această persoană?

4) În cazul unui răspuns afirmativ la prima întrebare sau la a doua parte a celei de a doua întrebări ori în cazul unui răspuns negativ la a treia întrebare[,] având în vedere normele menționate în a treia întrebare sau consecințele juridice ale acestora, articolul 10 alineatul 6 din Prima RGG încalcă articolul 141 CE sau un principiu general al dreptului comunitar?

5) [a)] În cazul unui răspuns afirmativ la a treia sau la a patra întrebare[,] aceasta are drept urmare că, atât timp cât articolul 10 alineatul 6 din Prima RGG nu este modificat în sensul înlăturării inegalității de tratament invocate, beneficiarul [...] care a încheiat o uniune consensuală înregistrată [și care nu este separat în mod permanent de partenerul său] poate solicita ca, în privința calculării pensiei sale [complementare], să fie tratat la fel ca un beneficiar căsătorit care nu este separat în mod permanent?

[b)] În cazul unui răspuns afirmativ, acest lucru este valabil – în măsura în care este aplicabilă Directiva 2000/78 și în cazul unui răspuns afirmativ la a treia întrebare – și înainte de expirarea termenului de transpunere prevăzut la articolul 18 alineatul (1) din Directiva 2000/78?

- 6) În cazul unui răspuns afirmativ la a cincea întrebare[,], acest lucru este valabil, în conformitate cu motivele Hotărârii [din 17 mai 1990,] Barber (C-262/88[, Rec., p. I-1889]), numai cu rezerva că egalitatea de tratament în ceea ce privește calcularea pensiei [complementare] trebuie să fie aplicată numai în raport cu acele drepturi pe care beneficiarul le-a dobândit începând cu 17 mai 1990?
- 7) În cazul în care Curtea se pronunță în sensul existenței unei discriminări directe:
- a) Ce importanță trebuie acordată faptului că, pe de o parte, atât Legea fundamentală [...], cât și dreptul comunitar impun respectarea principiului egalității de tratament, dar că, pe de altă parte, dreptul Republicii Federale Germania prevede că familia și căsătoria beneficiază de protecția specială a statului, în temeiul valorii juridice constituționale care le este recunoscută în mod expres prin articolul 6 alineatul (1) din Legea fundamentală?
 - b) O dispoziție legală discriminatorie în mod direct se poate justifica, în pofida prevederilor Directivei [2000/78], pentru motivul că aceasta servește un alt obiectiv, care intră sub incidența dreptului intern al statului membru [în cauză], dar nu sub incidența dreptului comunitar? Într-un asemenea caz, [acest] alt obiectiv urmărit de dreptul [acestui] stat membru poate avea prioritate pur și simplu în fața principiului egalității de tratament?
 - c) În cazul unui răspuns negativ la întrebarea precedentă[, p]e baza cărui criteriu juridic se poate decide modalitatea în care trebuie să se asigure, într-un asemenea caz, echilibrul dintre principiul comunitar al egalității de tratament și celălalt obiectiv juridic al dreptului intern al statului membru [menționat]? Condițiile enunțate la articolul 2 alineatul (2) litera (b) punctul (i) din Directiva [2000/78] în ceea ce privește admiterea discriminărilor indirecte, și anume că

reglementarea discriminatorie trebuie să fie obiectiv justificată de un obiectiv legitim și că mijloacele pentru realizarea acestui obiectiv trebuie să fie adecvate și necesare, se aplică și în această privință?

- d) O reglementare precum articolul 10 alineatul 6 din Prima RGG răspunde condițiilor de legalitate impuse de dreptul comunitar definite în răspunsul la întrebarea precedentă? Reglementarea îndeplinește aceste condiții numai prin faptul dispoziției speciale a dreptului național care nu are echivalent în dreptul comunitar, respectiv articolul 6 alineatul 1 din Legea fundamentală?”

Cu privire la întrebările preliminare

Cu privire la primele două întrebări preliminare

- ²⁹ Prin intermediul primelor două întrebări, la care trebuie să se răspundă împreună, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă pensiile complementare pentru limită de vârstă precum cele plătite în temeiul Primei RGG foștilor angajați ai Freie und Hansestadt Hamburg și urmașilor acestora nu intră în domeniul de aplicare material al Directivei 2000/78 în temeiul articolului 3 alineatul (3) sau al considerentului (22) al directivei menționate.

- ³⁰ Din decizia de trimitere rezultă că aceste prestații constituie remunerații în sensul articolului 157 TFUE.

- 31 În ceea ce privește, mai întâi, articolul 3 alineatul (3) din Directiva 2000/78, instanța de trimitere se întreabă, mai precis, dacă împrejurarea că, potrivit acestei dispoziții, directiva respectivă „nu se aplică plăților de orice natură efectuate de regimurile publice” înseamnă că regimul în cauză trebuie, în calitatea sa de regim public, să fie considerat că nu intră în domeniul de aplicare al directivei respective.
- 32 În această privință, este suficient să se amintească faptul că Curtea a hotărât că domeniul de aplicare al Directivei 2000/78 trebuie înțeles, potrivit articolului 3 alineatul (1) litera (c) și alineatul (3) din aceasta coroborat cu considerentul (13) al acestei directive, în sensul că nu acoperă sistemele de securitate socială și de protecție socială ale căror beneficii nu sunt asimilate unei remunerații, în sensul atribuit acestui termen în aplicarea articolului 157 TFUE, și nici plățile de orice natură efectuate de stat care au ca obiectiv accesul la încadrare în muncă sau menținerea lucrătorilor în funcție (Hotărârea din 1 aprilie 2008, Maruko, C-267/06, Rep., p. I-1757, punctul 41).
- 33 Rezultă de aici că articolul 3 alineatul (3) din Directiva 2000/78 nu poate să fie interpretat în sensul că o pensie complementară pentru limită de vârstă plătită de un regim public și care constituie o remunerație în sensul articolului 157 TFUE nu intră în domeniul de aplicare al directivei menționate.
- 34 În ceea ce privește, apoi, considerentul (22) al Directivei 2000/78, potrivit căruia „[respectiva] directivă nu aduce atingere legislațiilor naționale privind starea civilă și nici prestațiilor care decurg din aceasta”, este suficient să se amintească faptul că Curtea s-a pronunțat deja cu privire la domeniul de aplicare al acestuia la punctele 58-60 din Hotărârea Maruko, citată anterior.

- 35 După cum rezultă din această hotărâre, întrucât o pensie complementară pentru limită de vârstă precum cea în cauză în acțiunea principală a fost calificată drept „remunerație” în sensul articolului 157 TFUE și întrucât aceasta intră în domeniul de aplicare al Directivei 2000/78, considerentul (22) al Directivei 2000/78 nu poate fi de natură să afecteze aplicarea acestei directive (a se vedea în acest sens Hotărârea Maruko, citată anterior, punctul 60).
- 36 Din considerațiile de mai sus rezultă că trebuie să se răspundă la prima și la a doua întrebare că Directiva 2000/78 trebuie interpretată în sensul că nu sunt excluse din domeniul său de aplicare material, nici în temeiul articolului 3 alineatul (3) din aceasta, nici în temeiul considerentului (22) al acesteia pensiile complementare pentru limită de vârstă precum cele plătite foștilor angajați ai Freie und Hansestadt Hamburg și urmașilor acestora în temeiul Primei RGG, care constituie remunerații în sensul articolului 157 TFUE.

Cu privire la a treia și la a șaptea întrebare

- 37 Prin intermediul celei de a treia și al celei de a șaptea întrebări, care trebuie examinate împreună, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească, pe de o parte, dacă dispozițiile coroborate ale articolelor 1, 2 și 3 alineatul (1) litera (c) din Directiva 2000/78 se opun unei dispoziții precum articolul 10 alineatul 6 din Prima RGG, în temeiul căruia pensia complementară plătită unui beneficiar căsătorit este mai avantajoasă decât cea plătită unui beneficiar care a încheiat o uniune consensuală înregistrată cu o persoană de același sex, întrucât o asemenea dispoziție ar constitui o discriminare directă sau indirectă bazată pe orientarea sexuală. Pe de altă parte, instanța de trimitere dorește să se stabilească dacă și în ce condiții un obiectiv urmărit de un stat membru precum protecția căsătoriei, înscrisă la articolul 6 alineatul 1 din Legea fundamentală, ar putea justifica o discriminare directă bazată pe orientarea sexuală.

- 38 Cu titlu preliminar, trebuie să se amintească faptul că, în stadiul actual al dreptului Uniunii, legislația privind starea civilă a persoanelor face parte din competența statelor membre. Totuși, potrivit articolului 1 din aceasta, Directiva 2000/78 are ca obiectiv combaterea, în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă, a anumitor tipuri de discriminări, printre care figurează cele bazate pe orientarea sexuală, în vederea punerii în aplicare, în statele membre, a principiului egalității de tratament.
- 39 Potrivit articolului 2 din directiva menționată, prin „principiul egalității de tratament” se înțelege absența oricărei discriminări directe sau indirecte bazate pe unul dintre motivele menționate la articolul 1 din aceeași directivă.
- 40 Potrivit articolului 2 alineatul (2) litera (a) din Directiva 2000/78, o discriminare directă se produce atunci când o persoană este tratată într-un mod mai puțin favorabil decât este tratată într-o situație asemănătoare o altă persoană, pe baza unuia dintre motivele menționate la articolul 1 din această directivă.
- 41 Rezultă de aici că existența unei discriminări directe, în sensul directivei menționate, presupune, în primul rând, ca situațiile puse în balanță să fie comparabile.
- 42 Trebuie subliniat în această privință că, astfel cum rezultă din Hotărârea Maruko, citată anterior (punctele 67-73), pe de o parte, nu este necesar ca situațiile să fie identice, ci numai ca acestea să fie comparabile și, pe de altă parte, examinarea acestui caracter comparabil trebuie să fie efectuată nu în mod global și abstract, ci în mod specific și concret având în vedere prestația în cauză. Astfel, în această hotărâre, privind refuzul de acordare a unei pensii de urmaș partenerului de viață al unui afiliat la un sistem de asigurare profesională decedat, Curtea nu a efectuat o comparație globală a căsătoriei și a uniunii consensuale înregistrate în dreptul german, ci, bazându-se pe analiza

dreptului german efectuată de instanța de la care provenea cererea de pronunțare a unei hotărâri preliminare, potrivit căreia exista în dreptul german o apropiere progresivă a sistemului introdus pentru uniunea consensuală de cel aplicabil în cazul căsătoriei, a subliniat că respectivul parteneriat este asimilat căsătoriei în ceea ce privește pensia de văduvă sau de văduv.

43 Astfel, compararea situațiilor trebuie să se bazeze pe o analiză concentrată asupra drepturilor și obligațiilor soților căsătoriți și ale partenerilor de viață înregistrați, astfel cum rezultă din dispozițiile interne aplicabile, care sunt relevante ținând cont de obiectul și de condițiile de acordare a prestației în cauză în acțiunea principală, iar nu să constea în a verifica dacă dreptul național a operat o asimilare juridică generală și completă a uniunii consensuale înregistrate cu căsătoria.

44 În această privință, din informațiile care figurează în decizia de trimitere reiese că, începând cu anul 2001, anul intrării în vigoare a LPartG, Republica Federală Germania și-a adaptat sistemul juridic pentru a permite persoanelor de același sex să trăiască în cadrul unei uniuni întemeiate pe asistență și pe întrajutorare și instituite formal pe toată durata vieții. Optând să nu acorde acestor persoane dreptul de a se căsători, care rămâne rezervat persoanelor de sexe diferite, statul membru menționat a introdus pentru persoanele de același sex un sistem distinct, uniunea consensuală înregistrată, ale cărui condiții au fost asimilate în mod progresiv celor aplicabile în cazul căsătoriei.

45 În acest context, instanța de trimitere arată că modificarea LPartG prin Legea din 15 decembrie 2004 a contribuit la apropierea progresivă a regimului uniunii consensuale cu cel aplicabil în cazul căsătoriei. Potrivit acestei instanțe, nu mai există diferențe juridice semnificative între aceste două stări civile ale persoanelor astfel cum sunt concepute în ordinea juridică germană. Principala diferență care persistă rezidă în faptul că prin căsătorie se are în vedere ca cei doi soți să fie de sex diferit, în timp ce uniunea consensuală înregistrată presupune ca partenerii să fie de același sex.

- 46 Spre deosebire de prestația în discuție în cauza care a determinat pronunțarea Hotărârii Maruko, citată anterior, care era o pensie de urmaș, prestația în cauză în prezenta acțiune principală constă în pensia complementară pentru limită de vârstă plătită de Freie und Hansestadt Hamburg unuia dintre foștii săi angajați. În plus, este cert că aplicarea reglementării landului Hamburg în cauză în acțiunea principală presupune nu numai ca beneficiarul să fie căsătorit, ci dispune, în plus, că acesta nu trebuie să trăiască separat în mod permanent. Această reglementare urmărește să asigure, după pensionare, un venit de înlocuire care se consideră că este în beneficiul persoanei interesate, dar și, indirect, al persoanelor care trăiesc cu acesta.
- 47 În această privință, reiese din indicațiile furnizate în decizia de trimitere că, deși, în mod incontestabil, Legea din 15 decembrie 2004 a întărit, cu privire la un anumit număr de puncte precise precum dreptul la o pensie de urmaș, alinierea statutului juridic al uniunii consensuale cu cel al căsătoriei, nu este mai puțin adevărat că, în versiunea sa inițială, LPartG prevedea deja, la articolele 2 și 5, că partenerii de viață au obligații reciproce, pe de o parte, de a-și asigura ajutor și asistență și, pe de altă parte, de a contribui în mod adecvat la nevoile uniunii consensuale prin munca și prin patrimoniul lor, astfel cum este cazul și între soți pe parcursul vieții lor comune.
- 48 Rezultă că astfel de obligații sunt, de la intrarea în vigoare a versiunii inițiale a LPartG, în sarcina partenerilor consensuali, ca și în sarcina soților căsătoriți.
- 49 În ceea ce privește, în al doilea rând, criteriul unui tratament mai puțin favorabil bazat pe orientarea sexuală, reiese din dosarul prezentat Curții că pensia complementară pentru limită de vârstă a domnului Römer ar fi fost majorată, prin aplicarea articolului 8 alineatul 10 ultima teză din Prima RGG, dacă, în luna octombrie 2001, acesta s-ar fi căsătorit în loc să încheie o uniune consensuală înregistrată cu un bărbat.

- 50 Or, astfel cum a constatat avocatul general la punctul 99 din concluzii, acest tratament mai favorabil nu ar fi fost legat nici de veniturile părților la uniune, nici de existența copiilor, nici de alți factori precum cei referitori la nevoile economice ale soțului.
- 51 În plus, se pare că, pe parcursul vieții sale profesionale, cotizațiile datorate de partea interesată în raport cu prestația în cauză în acțiunea principală nu au fost în niciun fel afectate de starea sa civilă, având în vedere că era obligat să contribuie la cheltuielile de pensie prin plata unei cotizații egale cu cea a colegilor săi căsătoriți.
- 52 Prin urmare, trebuie să se răspundă la a treia și la a șaptea întrebare că dispozițiile coroborate ale articolelor 1, 2 și 3 alineatul (1) litera (c) din Directiva 2000/78 se opun unei dispoziții naționale precum articolul 10 alineatul 6 din Prima RGG în temeiul căreia un beneficiar care a încheiat o uniune consensuală încasează o pensie complementară pentru limită de vârstă cu un quantum inferior celei acordate unui beneficiar căsătorit care nu este separat în mod permanent, în cazul în care
- în statul membru în cauză, căsătoria este rezervată unor persoane de sexe diferite și coexistă cu o uniune consensuală precum cea prevăzută de LPartG, care este rezervată persoanelor de același sex, și

 - există o discriminare directă pe baza orientării sexuale, întrucât, în dreptul național, acest partener de viață se găsește într-o situație juridică și de fapt comparabilă cu cea a unei persoane căsătorite în ceea ce privește pensia respectivă. Aprecierea comparabilității intră în competența instanței de trimitere și trebuie să se concentreze asupra drepturilor și obligațiilor respective ale soților și ale persoanelor care au încheiat o uniune consensuală, astfel cum sunt reglementate acestea în cadrul instituțiilor corespunzătoare, care sunt relevante ținând cont de obiectul și de condițiile de acordare a prestației în cauză.

Cu privire la a cincea întrebare

- 53 Prin intermediul acestei întrebări, instanța de trimitere solicită să se stabilească, în primul rând, dacă, în ipoteza în care Curtea ar admite că dezavantajul suferit de un beneficiar precum reclamantul din acțiunea principală constituie o încălcare a dreptului Uniunii, persoana interesată ar putea solicita să fie tratată egal cu beneficiarii căsătoriti care nu sunt separați în mod permanent, înainte chiar ca articolul 10 alineatul 6 din Prima RGG să fie modificat cu scopul de a-l face compatibil cu acest drept, în măsura în care Freie und Hansestadt Hamburg nu este un angajator de drept privat, ci o colectivitate publică locală care acționează în același timp în calitate de angajator și în calitate de legiuitor în ceea ce privește dispoziția menționată.
- 54 Potrivit unei jurisprudențe consacrate, instanța națională care trebuie să aplice, în cadrul competenței sale, dispozițiile de drept al Uniunii are obligația de a asigura efectul deplin al acestor norme, înlăturând, dacă este necesar, din oficiu aplicarea oricărei dispoziții contrare a legislației naționale, chiar ulterioară, fără a trebui să solicite sau să aștepte eliminarea prealabilă a acesteia pe cale legislativă sau prin orice alt procedeu constituțional (Hotărârea din 19 noiembrie 2009, Filipiak, C-314/08, Rep., p. I-11049, punctul 81 și jurisprudența citată).
- 55 În plus, în cazul în care sunt îndeplinite condițiile cerute pentru ca dispozițiile unei directive să poată să fie invocate de particulari în fața instanțelor naționale împotriva statului, aceștia pot să facă acest lucru indiferent de calitatea în care acționează statul, de angajator sau de autoritate publică (Hotărârea din 18 noiembrie 2010, Georgiev, C-250/09 și C-268/09, Rep., p. I-11869, punctul 70).
- 56 Rezultă că, în cazul în care o dispoziție precum articolul 10 alineatul 6 din Prima RGG ar constitui o discriminare în sensul articolului 2 din Directiva 2000/78, dreptul la egalitatea de tratament ar putea fi revendicat de un particular împotriva unei colectivități locale fără să fie necesar să se aștepte ca această dispoziție să fie armonizată cu dreptul

Uniunii de legiuitorul național, ținând seama de supremația acestui drept (a se vedea în acest sens Hotărârea din 12 ianuarie 2010, Petersen, C-341/08, Rep., p. I-47, punctul 81, și Hotărârea Georgiev, citată anterior, punctul 73).

- 57 În al doilea rând, instanța de trimitere ridică problema datei de la care ar trebui să fie asigurată egalitatea de tratament. În această privință, trebuie să se observe, mai întâi, că, în ipoteza în care ar exista o discriminare în sensul Directivei 2000/78, reclamantul din acțiunea principală nu poate beneficia în temeiul acestei directive de aceleași drepturi ca beneficiarii căsătorii în privința pensiei complementare în cauză în acțiunea principală înainte de expirarea termenului acordat statelor membre pentru transpunerea acesteia.
- 58 În ceea ce privește acest termen, trebuie să se observe că, deși, astfel cum s-a constatat în special în Hotărârea din 22 noiembrie 2005, Mangold (C-144/04, Rec., p. I-9981, punctul 13), Republica Federală Germania a solicitat să beneficieze, conform articolului 18 al doilea paragraf din Directiva 2000/78, de un termen suplimentar de trei ani începând de la 2 decembrie 2003 pentru transpunerea directivei menționate, această posibilitate, astfel cum rezultă din formularea dispoziției menționate, nu privea decât discriminarea bazată pe vârstă și pe handicap. În consecință, termenul acordat pentru transpunerea dispozițiilor Directivei 2000/78 referitoare la discriminarea bazată pe orientarea sexuală a expirat pentru Republica Federală Germania, ca și pentru celelalte state membre, la 2 decembrie 2003.
- 59 În sfârșit, în ceea ce privește perioada cuprinsă între înregistrarea uniunii consensuale a reclamantului din acțiunea principală, la 15 octombrie 2001, și expirarea termenului de transpunere a Directivei 2000/78, trebuie amintit că, în temeiul articolului 13 CE, Consiliul Uniunii Europene a adoptat Directiva 2000/78 în privința căreia Curtea a hotărât că nu consacră prin ea însăși principiul egalității de tratament în domeniul încadrării în muncă și al ocupării forței de muncă, principiu care își are originea în diferite instrumente internaționale și tradiții constituționale comune statelor membre, ci are ca obiect numai stabilirea, în domeniile menționate, a unui cadru general

pentru combaterea discriminării bazate pe diferite motive (a se vedea Hotărârea Mangold, citată anterior, punctul 74, și Hotărârea din 19 ianuarie 2010, Kückdeveci, C-555/07, Rep., p. I-365, punctul 20), printre care figurează orientarea sexuală.

- 60 Cu toate acestea, pentru ca principiul nediscriminării pe motive de orientare sexuală să fie aplicabil într-un caz precum cel din acțiunea principală, mai trebuie ca acesta să aparțină domeniului de aplicare al dreptului Uniunii (a se vedea Hotărârea Kückdeveci, citată anterior, punctul 23).
- 61 Or, nici articolul 13 CE, nici Directiva 2000/78 nu permit încadrarea în domeniul de aplicare al dreptului Uniunii a unei situații precum cea în cauză în acțiunea principală pentru perioada anterioară expirării termenului de transpunere a acestei directive (a se vedea, prin analogie, Hotărârea din 23 septembrie 2008, Bartsch, C-427/06, Rep., p. I-7245, punctele 16 și 18, precum și Hotărârea Kückdeveci, citată anterior, punctul 25).
- 62 Astfel, articolul 13 CE, care permitea Consiliului să ia, în limitele competențelor conferite de Tratatul CE, măsurile necesare în vederea combaterii oricărei discriminări bazate pe orientarea sexuală, nu putea, ca atare, să plaseze în domeniul de aplicare al dreptului Uniunii, în scopul interzicerii oricărei discriminări de această natură, situații care, precum în acțiunea principală, nu intrau în cadrul măsurilor adoptate în temeiul articolului respectiv și, în special, al Directivei 2000/78, înainte de expirarea termenului prevăzut de aceasta pentru transpunerea sa (a se vedea, prin analogie, Hotărârea Bartsch, citată anterior, punctul 18).
- 63 Pe de altă parte, articolul 10 alineatul 6 din Prima RGG nu constituie o măsură de punere în aplicare a Directivei 2000/78, nici a altor dispoziții de drept al Uniunii, astfel încât numai la expirarea termenului de transpunere a directivei aceasta a avut ca efect intrarea în domeniul de aplicare al dreptului Uniunii a reglementării naționale

în cauză în acțiunea principală, care privește o materie reglementată de directiva menționată, și anume condițiile de remunerare în sensul articolului 157 TFUE (a se vedea, prin analogie, Hotărârea Bartsch, citată anterior, punctele 17, 24 și 25).

- ⁶⁴ Având în vedere considerațiile precedente, trebuie să se răspundă la a cincea întrebare adresată că, în ipoteza în care articolul 10 alineatul 6 din Prima RGG ar constitui o discriminare în sensul articolului 2 din Directiva 2000/78, dreptul la egalitatea de tratament ar putea fi invocat de un particular precum reclamantul din acțiunea principală cel mai devreme după expirarea termenului de transpunere a directivei menționate, și anume începând cu 3 decembrie 2003, fără să fie necesar să aștepte ca dispoziția menționată să fie armonizată cu dreptul Uniunii de legiuitorul național.

Cu privire la a patra și la a cincea întrebare

- ⁶⁵ Având în vedere răspunsurile date la a treia și la a cincea întrebare, nu este necesar să se răspundă la a patra întrebare adresată.
- ⁶⁶ În ceea ce privește a șasea întrebare, este suficient să se constate că litigiul în cauză în acțiunea principală privește dreptul la pensiile complementare pentru limită de vârstă plătite începând cu 1 noiembrie 2001 cu privire la care limitarea efectelor în timp ale Hotărârii din 17 mai 1990, Barber (C-262/88, Rec., p. I-1889), la perioada ulterioară datei de 17 mai 1990 nu poate avea incidență, în pofida faptului că cotizațiile care servesc drept suport al drepturilor menționate au fost plătite înainte de data pronunțării acestei hotărâri. Pe de altă parte, nici Republica Federală Germania, nici Freie und Hansestadt Hamburg nu au sugerat vreo limitare în timp a efectelor

prezentei hotărâri și niciun element prezentat Curții nu indică necesitatea de a proceda la o astfel de limitare.

Cu privire la cheltuielile de judecată

⁶⁷ Întrucât, în privința părților din acțiunea principală, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Marea Cameră) declară:

- 1) **Directiva 2000/78/CE a Consiliului din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă trebuie interpretată în sensul că nu sunt excluse din domeniul său de aplicare material, nici în temeiul articolului 3 alineatul (3) din aceasta, nici în temeiul considerentului (22) al acesteia, pensiile complementare pentru limită de vârstă precum cele plătite foștilor angajați ai Freie und Hansestadt Hamburg și urmașilor acestora în temeiul Legii landului Hamburg referitoare la pensiile complementare pentru limită de vârstă și de urmaș ale salariaților Freie und Hansestadt Hamburg (Erstes Ruhegeldgesetz der Freien und Hansestadt Hamburg), în versiunea din 30 mai 1995, care constituie remunerații în sensul articolului 157 TFUE.**
- 2) **Dispozițiile coroborate ale articolelor 1, 2 și 3 alineatul (1) litera (c) din Directiva 2000/78 se opun unei dispoziții naționale precum articolul 10 alineatul 6 din legea menționată a landului Hamburg în temeiul căreia un**

beneficiar care a încheiat o uniune consensuală încasează o pensie complementară pentru limită de vârstă cu un quantum inferior celei acordate unui beneficiar căsătorit care nu este separat în mod permanent, în cazul în care:

- în statul membru în cauză, căsătoria este rezervată unor persoane de sexe diferite și coexistă cu o uniune consensuală precum cea prevăzută de Legea privind uniunea consensuală înregistrată (*Gesetz über die Eingetragene Lebenspartnerschaft*) din 16 februarie 2001, care este rezervată persoanelor de același sex, și

 - există o discriminare directă pe baza orientării sexuale, întrucât, în dreptul național, acest partener de viață se găsește într-o situație juridică și de fapt comparabilă cu cea a unei persoane căsătorite în ceea ce privește pensia respectivă. Aprecierea comparabilității intră în competența instanței de trimitere și trebuie să se concentreze asupra drepturilor și obligațiilor respective ale soților și ale persoanelor care au încheiat o uniune consensuală, astfel cum sunt reglementate acestea în cadrul instituțiilor corespunzătoare, care sunt relevante ținând cont de obiectul și de condițiile de acordare a prestației în cauză.
- 3) În ipoteza în care articolul 10 alineatul 6 din Legea landului Hamburg referitoare la pensiile complementare pentru limită de vârstă și de urmaș ale salariaților *Freie und Hansestadt Hamburg*, în versiunea din 30 mai 1995, ar constitui o discriminare în sensul articolului 2 din Directiva 2000/78, dreptul la egalitatea de tratament ar putea fi invocat de un particular precum reclamantul din acțiunea principală cel mai devreme după expirarea termenului de transpunere a directivei menționate, și anume începând cu 3 decembrie 2003, fără să fie necesar să aștepte ca dispoziția menționată să fie armonizată cu dreptul Uniunii de legiuitorul național.

Semnături